

SPROG & SAMFUND

Nyt fra
Modersmål-Selskabet
22. årgang nr. 3
September 2004

**Indhold: Kanon 3 · Gymnasieskolen 4-5 · Folkeskolen 6-7 · Die dumme Dänen 7 · Stride ord 8
Nye bøger 9-11 · Pressemeldelse 11 · Øøøø.dk 12**

Kanonisering

Inden den kommende gymnasiereform får sit blå stempel, er debatten blandt fagfolk heldigvis liden-skabelig. Og hvis den forrige gymnasiereform blev til indendørs, synes den denne gang at være et sam-fundsanliggende, der rammer avisernes forsider, se-nest i diskussionen om et for eller imod en kanon i danskundervisningen. Skal der være en rettesnor for valget af de litterære hovedværker, som forud-sættes gennemgået i det i det treårige forløb, eller skal læreren stå frit i valget? I dette nummer af Sprog & Samfund argumenterer Modersmål-Selskabets formand for et ja til kanonen, og i tilknytning til artiklen har Selskabet udskrevet en konkurrence: Send en kanon med de værker og de salmer, som bør indgå fast i gymnasieundervisningen. I samme ombæring redegør gymnasiernes dansklærerfore-

nings formand for de ambitioner, som foreningen ønsker indfriet i reformen, og samtidig peger en fol-keskolelærer på nogle af de problemer, der ikke al-tid kommer faget ved, men præger det og under-visningen i almindelighed.

Tegningen på denne side er en af Rasmus Breg-nhøis illustrationer til en ny bog af Jørn Lund, der er formand for regeringens kanonudvalg. Bogen an-meldes i dette nummer, der også citerer fra Selska-bets kritiske pressemeldelse i anledning af, at Danmarks Radio nu inviterer til Dansk Melodi Grand Prix – på engelsk. Public Service-kanalen har sparet en oversættelse og givet op overfor den inter-nationale ensartethed. Som det hed på det nye tungemål i sidste års vinder/tabsang: Shame on You.

SPROG & SAMFUND

er medlemsblad for Modersmål-Selskabet og udsendes i 4 numre årligt. Abonnement for ikke-medlemmer 90 kroner.

Oplag: 1200 eksemplarer.

BLADUDVALG:

Bent Pedersbæk Hansen (form.)
Ingrid Carlsen
Henrik Munck
Jens Møller Nielsen

ANSVARSHAVENDE REDAKTØR:

Michael Blædel
Asserbohusvej 31,
3300 Frederiksværk
tlf. 47 74 62 61
blaedel@wanadoo.dk/
red@modersmaal.dk

LAYOUT:

Joanne Hummerston

REPRO OG TRYK:

Clausen Offset
ISSN 0108-433 X

Artikler der offentliggøres i Sprog og Samfund tegner ikke nødvendigvis Selskabets holdning. Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre. Dette tilstræbes ved:

1. At vække forståelse for betydning af en klar, udtryksfuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift – med respekt for dialekterne
2. At formidle kendskab til forskning og uddannelse vedrørende det danske sprog.

Medlemskontingent er 225 kr. årligt, for uddannelsessøgende og pensionister 150 kr. (Portogebyr – udlandet: 50 kr.)
Giro 6 67 69 01.
Internet: www.modersmaal.dk

MODERSMÅL-SELSKABETS BESTYRELSE:

FORMAND:

Lektor, mag.art. Bent Pedersbæk Hansen,
Gadestævnet 35, 2650 Hvidovre, tlf. 3647 4065,
e-mail: bp@modersmaal.dk

NÆSTFORMAND:

Stud.mag. Kenn Hansen,
Emdrupvej 51 st.th., 2100 København Ø, tlf. 2680 6565,
fax 3920 7760, e-mail: kh@modersmaal.dk

KASSERER:

Dir. Niels Jørgen Ebbensgaard,
Skovholmsvej 1, 3300 Frederiksværk, tlf. 4774 6172,
e-mail: nje@modersmaal.dk

ØVRIGE BESTYRELSE:

Kontorassistent Ingrid Carlsen,
Ammendrupvej 33, 3200 Helsinge, tlf. 4879 8771,
e-mail: ic@modersmaal.dk

Lektor, cand.mag. Arne J. Hermann,
Lauggårds Vænge 36, 2860 Søborg, tlf. 3956 2074

Cand.mag. Gerda Thastum Leffers,
Skolebakken 81, 2830 Virum, tlf. 4585 7644,
e-mail: gtl@modersmaal.dk

Cand.oecon. Henrik Munck,
Farumgårds Allé 3, 3520 Farum, tlf. 4495 2243,
e-mail: hm@modersmaal.dk

Marketingchef Søs Stadil Palm,
Skovvej 113, 2920 Charlottenlund, tlf. 3963 0213,
e-mail: ssp@modersmaal.dk

Seminarielektor Claus Tilling,
Islevhusvej 36, st., 2700 Brønshøj, tlf. 3828 6648,
e-mail: ct@modersmaal.dk

SUPPLEANTER TIL BESTYRELSEN:

Stud. mag. Lasse Bruun,
Marstalsgade 1, 1tv., 2100 Kbh. Ø, tlf. 4035 2266,
e-mail: lb@modersmaal.dk

Journalist, stud.mag. Jens Møller Nielsen,
Lundestrædet 11, 3.th., 4300 Holbæk, tlf. 2685 9800,
e-mail: jmn@modersmaal.dk

MODERSMÅL-SELSKABETS SEKRETARIAT:

Birte Iversen,
Engerødvej 34, 3200 Helsinge, tlf. 4879 6352,
e-mail: birte.eku@c.dk

Send evt. e-mail-adresse til sekretariatet.

Kanon, ja tak!

AF BENT PEDERSBÆK

Meget prisværdigt har litteraturprofessor Torben Weinreich pustet nyt liv i den gamle debat om en obligatorisk liste over den litteratur, som elever skal konfronteres med i skolen, en såkaldt kanon – og i august udkom professorens debatbog ”Kanon – litteratur i folkeskolen” med et konkret forslag til en sådan kanon. Weinreich er dog ikke med i det udvalg, som undervisningsministeren har nedsat med Jørn Lund som formand, og som i slutningen af september skal barsle med et kanonforslag. Lund har i en kronik i Politiken (2. august 2004) gjort rede for udvalgets arbejde og intentioner.

Formand for Dansk lærerforenings folkeskolesektion og medlem af Lund-udvalget, Jens Raahauge, ser ud til at være modstander af ideen om en kanon, i hvert fald hvis den skal være bindende, hvilket jo ligger i begrebet. Til Information udtaler han (29. juli 2004): ... ”Når valget er truffet for læreren på forhånd, så bliver læreren dårligere til at begrunde, hvorfor man skal arbejde med lige den tekst, både over for sig selv og børnene. Professorerne skal hjælpe os til at træffe kvalificerede valg, men uden valgmuligheder risikerer vi at ende med uengagerede lærere.”

Uengagerede lærere, hvorfor dog det? Tværtimod vil det styrke lærerens rolle, at den enkelte lærer netop ikke skal begrunde valg af forfattere og tekster, for det valg er foretaget gennem en omstændelig demokratisk procedure med udvalg, høring af fagkundskab og beslutning i Folketinget. Med en kanon vil en lærer således have hele samfundets autoritet i ryggen.

Hvad lærere og elever vil tabe i frihed (og der vil være masser tilbage, idet kun ca. 1/3 af stoffet vil være kanonbestemt), vil de få igen som kvalitet i undervisningen, for læreren skal ikke lefle for elevernes indbyrdes divergerende forhåndsindstillinger. Præmisserne er givet udefra, og på det grundlag kan lærere bruge deres kræfter på at komme i dialog med eleverne, dvs. formidle det givne stof, der år efter år er nogenlunde det samme. Det er ikke urealistisk at forestille sig, at dette vil frembringe et

væld af fantasifulde formidlingsmåder og en rig ideudveksling blandt lærerne, og arbejdet med de udvalgte klassikere vil komme til at præge elevernes ordforråd og tankesæt, og de vil opnå en fælles referenceramme, der vil gavne dem resten af livet.

Men jo, der er tale om pligtlæsning. Samfundet stiller krav, for at man kan blive samfundsborger og ikke blot kunde i velfærdsstaten. Pligten kan dog sagtens gøres fornøjelig, bl.a. fordi den er fælles, hvilket er en af årsagerne til, at selv småbørn med største lethed lærer sig hundredvis af de særeste navne på figurer fra ”Ringenes herre”, og hvad der ellers optager dem kollektivt. Overhovedet er børnenes evne til at lære og huske forbløffende. Kun må de ikke plages for meget med tolkning; ræsonnement begynder først i gymnasiealderen.

Og nej, der er ikke tale om *ansvar for egen læring*, for der er ikke mulighed for fravalg. Ansvar bliver der nok af senere i livet; barndommen bør netop være kendetegnet ved, at de voksne bærer ansvarets byrde. Pålægger man børn for meget ansvar, frarøver man dem barndommen.

Så ja, lad os få kanon så snart som muligt, og lad litteraturkanonen blive suppleret med en sangkanon bestående af 10-20 danske sange, som børnene skal kunne (helst udenad) og kunne synge, når de går ud af skolen. Hertil en salmekanon med i hvert fald 10 af de mest almindelige salmer, så vi kan holde hinanden i hænderne juleaften og være fri for A4-papiret, bare vi skal synge ”Et barn er født i Betlehem”.

Læserne af ”Sprog & Samfund” opfordres hermed til at indsende begrundede forslag til enten den ene eller den anden af disse kanoner. Lav en liste over 10 sange eller salmer og forklar kort hvorfor. Der er rødvinpræmie til de forslag, bladet udvælger og bringer i et senere nummer.

Danskfaget i Det almene Gymnasium og på hf efter reformerne

AF SØREN PETER HANSEN

Politikerne valgte ved fastlæggelsen af de overordnede strukturer for undervisningen i Det almene Gymnasium og på hf at forringe danskfagets vilkår på tre væsentlige områder – og forbedre det på ét.

Lad os tage det positive først:

Reformen har betydet en klar forbedring af danskfagets vilkår på hf, hvor faget har fået et timeløft af betragteligt omfang. Fagets timetal vil efter reformen svare til timetallet i Det almene Gymnasium.

Men så til det negative.

Man har afskaffet bindende angivelser af, hvor mange skriftlige afleveringer der skal knyttes til de enkelte fag (og dermed den enkelte elev). Dette skaber ulige vilkår for elevernes opøvelse af skriftsprogslig kunnen fra skole til skole og er en klar svækkelse af garantien for en høj faglighed i faget i både Det almene Gymnasium og på hf.

Desuden har man afskaffet den obligatoriske danskopgave i 1.g (og erstattet den af en skriftlig opgave i 2.g, hvor man kan vælge at skrive i dansk eller historie eller i begge fag). Det er en svækkelse af danskfagligheden i Det almene Gymnasium.

Endelig har man udelukket danskfaget fra at kunne danne udgangspunkt for den afsluttende projektopgave i 3.g. Det er – så vidt jeg ved – ikke før set, at et lands regering udelukker modersmålfaget fra at stå i centrum for den mest omfattende skriftlige opgave på gymnasialt niveau. Når eleven spørger sin dansklærer, om det er muligt at skrive om enten Holberg, H.C. Andersen, Kierkegaard, Karen Blixen eller Henrik Nordbrandt kan han/hun måske risikere at læreren svarer: Du bedes henvende dig til din tysk-/fransk-/og eller engelsklærer, hvor du kan skrive om Shakespeare, Voltaire, Thomas Mann og/eller Goethe.

Den elev, der gerne vil skrive om det danske sprogs særlige syntaks, risikerer at blive henvist til eksempelvis fransklæreren og det franske sprogs særlige syntaks, og *'Den danske mediedækning af finanslovs offentliggørelse før og nu'* er et emne dansk-

læreren kan henvise til samfundsfagslæreren.

Dette er en klokkeklar svækkelse af modersmålfagets status i Det almene Gymnasium.

Disse ændringer har – blandt andre – ligget som politisk udmeldte præmisser for den arbejdsgruppe (udelukkende bestående af eksperter, hvoriblandt jeg selv), der i juni måned afleverede forslag til læreplaner for faget dansk i Det almene Gymnasium og på hf til Undervisningsministeriet.

I skrivende stund (21. august 2004) er disse forslag stadig til behandling i ministeriet, hvor diverse referencegrupper og koordinationsgrupper skal behandle forslagene. Ministeriet har derfor endnu ikke kunnet offentliggøre en endelig bearbejdning af det forslag fagfolkene afleverede i juni. I arbejdsgruppen har vi besluttet ikke at kommentere arbejdet før læreplanerne er offentliggjort, af den gode grund, at vi ikke ved, hvilke ændringer vores forslag har været udsat for. Det følgende er derfor ikke en beskrivelse af danskfaget i Det almene Gymnasium og hf efter reformen, men i al korthed en sammenskrivning af nogle forhåbninger jeg offentligt har tilkendegivet, inden læreplanarbejdet gik i gang.

*

Mit personlige bud på en samlet formålsbeskrivelse for danskfaget i det almene gymnasium lyder:

Danskfaget skal – via den kvalificerede omgang med dansksprogede tekster (beskrivelse, analyse og fortolkning af såvel mundtlige som skriftlige udsagn fra oldtid til nutid) på et højt kvalitativt niveau – give eleverne en oplevelse og erkendelse af, at verden er langt større og langt mere nuanceret og kompliceret, end de i deres vildeste fantasi kunne forestille sig. Undervisningen skal sikre, at tradition forbindes med modernitet, således at den enkelte elevs livsverden og fortolkningshorisont beriges og udvides og nuanceres ved mødet med de livsverdener og fortolkningshorisonter, litteraturens sprog for-

midler og eleverne skal præsenteres for en sprogbrug, der rykker – både hvad angår eksplosiv fantasi og stringent præcision – for at blive klogere på sig selv, egen kontekst og egne forudsætninger – og de skal, både mundtligt og skriftligt, kunne give kvalificeret udtryk for denne øgede klogskab. De skal med andre ord, når de forlader gymnasiet, have haft muligheden for at blive større, klogere og mere rummelige, tolerante, vidende, kritiske og bedre kommunikerende individer, end de var da de kom.

Skønlitteraturen indtager en central plads i faget af flere grunde. For det første kan eleverne her møde en æstetisk forarbejdet virkeligheds- og livstolkning af høj kvalitet. For det andet kan de stifte bekendtskab med elaboreret og bevidst sprogbrug på et højt niveau. Og for det tredje kan mødet med litteraturen danne et nødvendigt supplement til den ungdomskultur, der i det moderne samfund gennemsyrrer elevernes hverdag via mediernes serietilbud, musikbranchens og tøjindustriens overseksualiserede ”rollemodeller”, mobiltelefoniens ustandselige og rastløse SMS’en, samt bryggeriernes slet skjulte opmuntring til slukken af ungdommelig tørst. Tekster af denne art skal der selvfølgelig også undervises i, men i en postmoderne forbrugerkultur er det ingen skade til, at eleverne primært møder tekster, der tænker *lidt* dybere og *lidt* mere nuanceret over tilværelsen og som kan give dem et *lidt* mere gedigent grundlag for orientering i en kompleks virkelighed.

Arbejdet med at udvikle elevernes sproglige udtryksfærdigheder skal dels foregå som en selvstændig aktivitet, dels tilrettelægges som en integreret del af tekstlæsningen. Kvalificeret omgang med tekster og sprog opnås som langsigtet resultat af tålmodig beskæftigen sig med netop tekster og sprog, og nytten af indsatsen manifesterer sig ofte først mange år efter. Tests og vidensstilvækstmålinger er dræbende for den sprog-, bevidstheds- og personlighedsudvikling, der er en (sikker, men nok umålelig) sidegevinst ved arbejdet med kvalificerede teksters indhold og sprog.

Hvis jeg selv i kortform skulle give et bud på nogle *master-formuleringer om danskfaget i fremtidens*

gymnasium og hf, udfra hvordan jeg tror, mange dansklærere kunne ønske sig at faget kom til at se ud efter reformen, ville de (i en grov, foreløbig skitseform) se således ud:

1. Danskfagets genstands- og kerneområde er *kultur i Danmark baseret på dansksprogede tekster i en flerhed af medier*. Sprog og litteratur står i centrum, og for begge områders vedkommende gælder det, at mediedimensionen skal inddrages.
2. Med udgangspunkt i læsning (analyser og fortolkninger) af dansksprogede tekster fra den nordiske oldtid til nutiden i en flerhed af medier gives et tekst- og mentalitetshistorisk overblik over det danske samfunds kulturhistorie.
3. Eleverne trænes i mundtlig såvel som skriftlig udtryksfærdighed i en flerhed af genrer.
4. I såvel tekstlæsning som mundtlig og skriftlig tekstproduktion står elevernes sproglige bevidsthed og sproglige kunnen i centrum.
5. I mange af fagets aktiviteter tilstræbes en integration af fagets dele. Dvs. en integration af det mundtlige og det skriftlige og en integration af fagets litterære, sproglige og mediemæssige dimensioner.
6. I undervisningen skal såvel sociale som psykologiske, historiske og internationale kulturelle synsvinkler inddrages. I undervisningen skal indgå mindst to tværfaglige undervisningsforløb med inddragelse af flere af ovennævnte fagområder.
7. I løbet af det treårige gymnasieforløb skal planlægges mindst ét tværfagligt forløb med inddragelse af fag fra det naturvidenskabelige fagområde.

Fremtiden vil vise hvor mange af synspunkterne, der finder vej til de med spænding imødesete læreplaner og undervisningsvejledninger.

SØREN PETER HANSEN er formand for Dansklærerforeningen/G, Sektionen for Det almene Gymnasium og hf.

Dansk i Folkeskolen

AF INGRID DREYER

Faget dansk er folkeskolens største fag – og har været det siden skolens oprettelse i 1814. Men faget har haft en meget omskiftelig tilværelse i de snart 200 år folkeskolen har eksisteret.

Opindeligt var den flotte ambition at gøre danskerne til – primært – læsere. Læsere af Biblen og på længere sigt af aviser, politisk- og lovmæssigt stof. Man kan i de første læsebøger se at egentligt dansk litteratur var det småt med – men det blev brugt i læsetræningssammenhænge.

Analfabetismen blev afskaffet.

Eller blev den nu også det?

I dag taler vi om funktionelle analfabeter, dvs. børn der trods (min) 9 års undervisning kun er i stand til at læse på overskriftsniveau – ikke er i stand til at skrive sammenhængende. Og for hvem retstavning er en ukendt størrelse.

De funktionelle analfabeter har været kendte blandt lærere i de sidste 25 år og har givet anledning til utallige møder, konferencer og seminarer.

Det er ikke enkelt at beskrive hvad der egentligt skete i den periode de funktionelle analfabeter blev ”uddannet”. Men blandt flere forhold spillede det ind at danskbegrebet var blevet markant udvidet. Timetallet blev ikke øget – dansklærerrollen led under den gængse opfattelse at alle lærere kunne undervise i dansk, for de kunne jo sproget – dansklæreren fulgte klassen fra 1. til 9. klasse uden nogen supplerende uddannelse undervejs – dansklæreren var ofte klasselærer i en funktion som var blevet udvidet voldsomt med bl.a. de timeløse fag og klassens time. Alt i alt blev fagets faglighed svækket. Det blev et stadig større debatskabende område blandt dansklærere, og Dansklærerforeningen gik forrest og påpegede tidligt den skæve kurs, som danskundervisningen i folkeskolen var inde på, og gymnasielærere og lærere på andre videregående uddannelser sukkede over manglende kvalifikationer hos de elever de modtog fra folkeskolens sidste klasser.

Men skolefolks bekymringer giver sjældent genlyd i Folketinget eller blandt kommunernes kasse-mestre.

Skiftet skete efter offentliggørelsen af OECD-rapporterne der kom i begyndelsen af 1990’erne hvor Danmark kom ind på en delt sidsteplads hvad angik bl.a. modersmålsfærdigheder. Set fra et lærersynspunkt var OECD-undersøgelserne ikke særlig gode parametre for hvad danske børn kunne og ikke kunne, men det fik øjnene op blandt politikere på nationalt og kommunalt plan – og det var godt. Skift går langsomt i folkeskolen der har en indbygget træghed. Der går år. Men danskfaget er i dag godt på vej mod en bevidst, kvalificerende undervisning som de kommende årgange af elever forhåbentlig vil vise.

Sproglig opmærksomhed er et begreb, der har vundet genklang i kredse, der beskæftiger sig med børn og børns opvækst og opdragelse. Da forklaringer skulle gives på de fatale mangler, som OECD-rapporterne havde påpeget, holdt aben flyttested. Indskoling, som var først i skudlinjen, videre-sendte aben til før-skoleperioden. Alt for mange børn var sprogligt ikke forberedte til skolen. Alt for mange 5-års børn havde sproglige og talemæssige problemer. De havde for lille et ordforråd – dårlig udtale – fejl i ord (især stedord), fejl i bøjninger og manglede generelt kommunikative færdigheder. Opgaven med at rette op på disse problemer har børnehaver i vid udstrækning taget på sig – og de gør noget ved dem. Børnehaveklasserne er blevet egentlige før-skoleklasser med indlæring af sproglige discipliner på skemaet. Det har givet lærerne i 1. klasse mulighed for at begynde læse-, skrive- og staveprocesserne på ”gødet grund”, og dermed er udviklingen blevet vendt. Der er god grund til optimisme.

Men træerne vokser som bekendt ikke ind i himlen og der er andre problemer at slås med.

Et generelt lavt engagement og en lav arbejdsmoral hos eleverne i skolens ældste klasser er en hæmsko for undervisningen. Forklaringen kan bl.a. findes i det højt prestigefyldte erhvervsarbejde mange elever har udenfor skoletiden for at hente den fornødne kapital til køb af mobiltelefoner, mærkevarer og knallerter m.m. – og så til at finansiere festerne i weekenderne.

Forældregruppen er desuden blevet mere polariseret end tidligere. Den største del er bevidst om, at

den har en vigtig rolle med at hjælpe børnene med skolearbejdet, en lille del siger imidlertid tydeligt fra. Barnets skolegang er barnets eget problem. De oplever, at tiden med deres børn hjemme er kort, og den skal ikke yderligere belastes med konflikter vedr. skolen.

Endelig kan man være imponeret af det faghæfte i dansk, som Undervisningsministeriet udgav her i foråret. Det er meget flot og meget ambitiøst – men kan også give en dansklærer en del grå hår.

INGRID DREYER er cand. pæd. his. og folkeskolærer. Har undervist på Europaskolen (1992-97), tosprogede børn på Ungdomscentret Nygaard i Brøndby Kommune (1997-02) og underviser nu bl.a. i dansk på Tingbakkeskolen, Græsted-Gilleje.

Pendulord

I tilknytning til artiklen i seneste nummer af Sprog & Samfund om pendulord – altså ord, der skifter betydning, jfr. lemfældig og bjørnetjeneste – medgiver professor Erik Hansen, at termen ”pendulord” er meningsløs i sin historiske betydning, men at begrebet skal opfattes uhistorisk, eller i praksis: et ord skifter i betydning frem og tilbage mellem to personer. I det lys må den skråsikre kritik naturligvis modificeres, men betegnelsen ”pendulord” er dog stadig ikke rigtig tilfredsstillende, da ”pendulord” kun en tid svinger i betydning, før de – efter en generation eller to? – bliver entydige, igen jfr. lemfældig. Det vil sige, at de ophører med at pendulere, og hvad skal man så kalde disse ord? Erik Hansen overvejer *dianym*, der betyder *tværorde* eller *vekselord*. Det ville også passe fint ind i familien med homonymer, synonymymer, antonymymer, etc. **M. B.**

Portostøtte til S&S

Pr. 1. marts 2004 bortfaldt portostøtten til tidskrifter. Efter godkendelse fra EU blev der imidlertid tilvejebragt en støttepulje på 28,4 mio. kr., som et udvalg under kulturministeren skulle fordele til de publikationer, der ansøgte om andel i puljen og opfyldte kriterierne at være blade og tidsskrifter af almen eller humanitær karakter inden for bl.a. områderne kultur og undervisning. 1515 søgte, 1257

blev godkendt, heriblandt Sprog & Samfund, der hermed får lempet den bebudede stigning med godt 25%. **RED.**

Die dumme Dänen

Tysk er beskyttet som et dansk mindretalssprog af den europæiske sprogpagt. Men vi gør det ikke godt nok, mener Europarådet, som har givet Danmark en række anmærkninger i karakterbogen. Rådet mener, at Danmark skal:

- *indføre en klarere politik til beskyttelse og fremme af tysk inden for blandt andet det offentlige og medierne.*
- *tage hensyn til, at kommunalreformen kan gøre det svært for det tyske mindretal i Sønderjylland at blive repræsenteret i deres nye regionsråd.*
- *sikre, at tysktalende kan kommunikere med de danske myndigheder på tysk.*
- *fremme tysksprogede tv- og radio-stationer i Danmark.*
- *tage kontakt til Grønland og Færøerne for at aftale, at deres sprog også beskyttes af sprogpagten.*

Regeringen siger på sin side, at Danmark – også på de områder, rapporten nævner – allerede er opmærksom på og lever op til den europæiske sprogpagt. Hvad angår Grønland og Færøerne hører de slet ikke under sprogpagten, for det har de selv sagt nej tak til, og i øvrigt er deres sprog er beskyttet af hjemmestyreaftalerne, mener regeringen.

Det tyske mindretals parti, Slesvigsk Parti, er dog ikke tilfreds med den danske regerings indsats, fortæller sekretær Gösta Toft:

- Hvis man tilslutter sig de internationale aftaler, er der også en forpligtelse til at leve op til det. I den tid, vi lever i, er det især medierne, der er interessante for os. Og der har vi indtil videre ikke haft mulighed for at sende på tysk hos DR, hvilket vi er meget kede af, forklarer han til Sprog & Samfund.

Man kan læse mere om sprogpagten på Indenrigs- og Sundhedsministeriets hjemmeside, www.im.dk – klik på ”EU og internationalt”, derefter ”Nationale mindretal” og sidst ”Den europæiske sprogpagt”. **JMN**

Fittelihut og saxofon

AF PIA JARVAD, SENIORFORSKER I DANSK SPROGNÆVN

Forleden blev jeg bedt om at give 6-10 tidstypiske ord fra henholdsvis 1960'erne, 1970'erne og 1980'erne til en radioudsendelse der skulle handle om tid. Ordene skulle lissom karakterisere de tre perioder og skulle rumme essensen af hvad vi husker fra den tid. Det blev disse:

1960-70: bva^{dr}, kremlolog, hængerøv (om person), cæsarfrisur, musikradio, papirtiger 'person eller organisation som ikke er slet så farlig som vedkommende giver det udseende af', børge, ikkespredningsaftale, vietnik, lysshow, professorvælde, rød lejesvend, unisex

1970-80: karrierekvinde, produktansvar, klassens time, hotpants, abortpille, ØD, indskole, besøgsven, uro'er, mandelejr, produktionshøjskole, penthouselejlighed, strekcode

1980-90: fittelihut 'småsnyderi', karriereplanlægning, seksuel chikane, kinakål, liebhaverbolig, pc, cd-rom, kreativ skrivning, nikotintyggegummi, pyramidespil.

Ordene betegner nye ting og nye fænomener som er dukket op i de pågældende perioder, fx *abortpille*, *pc*, eller de betegner gamle ting som får nye ord, fx *liebhaverbolig*, *fittelihut*. Gamle ord bliver brugt i nye betydninger som når *hængerøv* bliver brugt om personer. Ordene afspejler den verden som var engang, og nye ord i dag afspejler den verden som er nu. De ord som jeg ikke kan lide – fra dengang eller i dag – afspejler hvad jeg i realiteten ikke kan lide, fx at høre *musikradio*, at gå med *hotpants*, at andre laver *fittelihut*, og at skulle spise *kinakål* og *nikotintyggegummi*, det smager bare ikke godt.

I starten skriver jeg "Ordene skulle lissom karakterisere .." og det lissom er der mange der ikke kan lide, heller ikke mig. Er det lydfølgen der gør det –

jeg har jo ikke noget imod "vi som" der rimer på det? Er det min stavemåde der gør det? Den er ukorrekt i forhold til Retskrivningsordbogen (ligesom), men det kan man kun se, ikke høre og det er grimt også når det høres. Nej, det er fordi lissom i betydningen 'nærmest, så at sige' i dag er et slidt ord som især knytter sig til den nu *forkætrede rundkredspædagogik* og "*hvad synes du selv?*"

Jeg kan heller ikke lide ordet *bva^{dr}*. Er det fordi bogstavkombinationen *bv-* i forlyd ellers ikke findes i dansk og at sammenstillen af *b + v* over en ordgrænse i det hele taget er meget sjælden? Retskrivningsordbogen har kun følgende ord: *dybvand* med sammensætninger, *klubværelse* og *subvention* med afledninger. Nej, det er det ikke, det er fordi ordet udtrykker afstandtagen som til rådden tang.

Jeg kan slet ikke lide ordene *neger* og *muhamedaner*, men når jeg skal forklare hvorfor, så ender jeg samme sted som før, nemlig at det ikke er ordene der har skylden for at jeg ikke kan lide dem, men brugen af dem. Både *neger* og *muhamedaner* er ord som betegner personer og de personer bryder sig ikke om at blive betegnet med disse ord så derfor er det uforskammet at bruge dem, og det kan jeg ikke lide at være eller at andre er.

Det nærmest gyser i mig når jeg hører udtryk-
kene *noget for noget* eller *gøre en forskel*. Men nej, det er jo igen ikke ordene med de lyde som ordene er dannet af eller de bogstaver som de skrives med, men det er det som ordene betegner, deres indhold, deres betydning og medbetydninger, og de mange associationer til personer og situationer som er den egentlige årsag til at det gyser i mig.

Det er det samme som når vi kan lide bestemte navne og afskyr andre. Den afskyelige skolekammerat træder lyslevende frem med navnet som vi ikke kan lide, og omvendt med den søde veninde.

– Og det er jo heller ikke saxofonens skyld at den lyder som den gør.

ill.: Rasmus Bregnhøj

Sprogkloge humørpiller

AF HENRIK MUNCK

Som afslutning på forordet i sin nye bog *Den sproglige tilstandsrapport* fastslår Jørn Lund beroligende, at grundlæggende er det sprog, vi opholder os i, sundt og solidt! Og i bogens afsluttende essay præciserer han, at dansk hører til blandt verdens største sprog. Målt efter antallet af dem, der taler sproget, er dansk placeret mellem nr. 90 og 100 blandt de 5000-6000 sprog i verden.

Det danske sprog er et levende sprog under sta-

dig forandring. Når vi genser en gammel dansk film eller genhører et gammelt radioklip, kan vi selv høre forandringer i både sprogbrug, tempo og tonefald i den forløbne årrække. Men forandringerne sker jo løbende, og vi kan ikke undgå at blive imponeret over, hvor hurtigt sprogforskerne kan registrere ændringer. For os andre sker de ofte umærkeligt, men når vi gøres opmærksomme på dem, må vi nikke genkendende til de ændringer på godt og ondt, som vi også selv er blevet ofre for.

Jørn Lund er i førerfeltet blandt dem, der løbende følger udviklingen i det danske sprog. Med mellemrum har han gjort status i mere samlede afhandlinger, fx i 1982 i *Sprog og sprogbrug i dag* og i 2001 i *Sproglig status*. Men samtidig delagtiggør han os jævnlgt gennem foredrag og essays om de stadige ændringer i sproget. Han har levet hele sit liv i sprogets verden. I sine år som chefredaktør for det store danske nationaleksikon har han oplevet andres vanskeligheder ved at udtale vanskelige ord som *encyklopædi*, og senest er han selv blevet en stor kANON som formand for undervisningsministerens KAnon-udvalg (ikke som det engelske cannon).

På mindre end hundrede sider (inklusive Rasmus Bregnhøjs illustrationer) lykkes det Jørn Lund at føre os rundt i de sproglige forandringer i både udtale, brug og betydninger. Det fører os fra Ulla Dahlerups rådne blomstervand til A.P. Møllers rettidige omhu, fra Ludvig Holbergs fastholden af modersmålet som udgangspunkt for tilegnelsen af andre sprog til ordkløveri af Oehlenschlägers "Der er et yndigt land".

Vi hører om champagnesprog, blomstersprog og sproglig hverdagspoesi, og vi får svar på spørgsmål som: Opfandt Jeppe Aakjær selv sine dialektord? Eller: Er en psykopat en læge eller en patient? Vi lærer om returord (reaktion på tiltale) som *præcis/nå/okay* og om de stavemæssige problemer, når vi

får et *chok ved chancen for at tjække vores checkkonto.*

Jørn Lund er en gudbenådet formidler, der skærper vores kritiske sprogøje og sprogøre, når han med et glimt i øjet delagtiggør os i sin utrolige sprogviden gennem sine causerier. Vi fristes til at spørge: Hvor har han det dog fra? Han strør om sig med kilder, men i tidens bedste stil henviser han også interesserede læsere til selv at studere videre på internettet, fx: <http://korpus.dsl.dk>, der rummer de meget store elektroniske ordsamlinger KORPUS 1990 og 2000, som bestemt er et besøg værd for alle med adgang til nettet.

Humoren glimter altid i Jørn Lunds velskrevne essays, samtidig med at de gør os klogere på sproget. Det kan anbefales at indtage den nye bogs essays som en daglig humørpille fordelt over en måned. Men læserne må på forhånd advares om fristelsen til at sluge alle bogens piller på én gang med

en deraf følgende risiko for at blive lettere opstemt. Eller lad mig konkludere med de samme ord, som jeg hører mit 14-årige barnebarn bruge, når hun begejstres (jf. også bogens side 83): Den er rigtig, rigtig god!

JØRN LUND:
Den sproglige
tilstandsrapport.
Lindhardt og Ringhof.
2004. 103 sider. 129 kr.

Netværkets mørke sider

AF GERDA THASTUM LEFFERS

Klaus Kjølner har udgivet *Netværk på godt og ondt* med undertitlen *Magtmisbrug for begyndere*. Bogen er tiltænkt skoleelever og viderekomne, som endnu ikke har mødt det magtmisbrug, som ellers – jf. min tolkning af teksten – kun tåber kan overse.

Samtale og rygter som negativt sladder er vigtige ingredienser for den der vil netwerke. Ros, smiger og ”gode” gerninger er kit i såvel det negative som det positive maskeværk (s-129-130). Det er ikke rar læsning. Tag svejsebrillerne på – i kolde hårde glimt afsløres at venne- og fjendenetværkshandlinger kan være to sider af samme sag, sort som kun en pengeseddel kan være det, før den sættes i blød til hvidvask. Vaskeanvisning s.165.

Selv de hvideste tjenester er sorte, når de kigges efter. Men alt kan vaskes.

Når Ulla spiller golf med overlægen fra Ortopædisk, er det klart hun lige nævner – da nu hun humper på den højre – at der faktisk er 18 foran hende i køen til behandling.

Samtale og rygter som negativt sladder er vigtige ingredienser for den der vil netwerke.

Jf. min viden *efter* læsningen af Kjølner, gætter jeg på, at mindst 17 ”melder afbud”, og at Ulla bliver indkaldt telefonisk samme eftermiddag – ikke bare til registrering, men til behandling dagen derpå.

Teenageren, der i dag har *Magtmisbrug for begyndere* med i skoletasken, bliver fremtidens hårde negl, hvis han tager bogens budskab som eksempel til efterfølgelse. Han eller hun, som senere kunne tænkes at kandidere til en professor- eller anden VIP-stilling, kan lære metode af Kjølner.

Enhver véd – også før K.K. – at man ikke må være med i det udvalg der forfatter stillingsbeskrivelsen. Man er inhabil. Ikke ved blot at være potentiel ansøger, men ved at vise eller *tilkendegive* at man er det. Eller hvis det er evident, at man vil være blandt dem der er det. Hvordan man smyger inhabiliteten af sig gennem hvidvask af de (for sagen åbenbart nødvendige) sorte tjenester, kan læses s.189.

Moralsk forsvarlig holdning, som de fleste vel hyl-

der i dag, vil forsvinde med indlæring af begyndermagtmisbrug.

Bogen må (også) være ironisk og beklagende ment: *"Kære læsere, sådan er det. Se det i øjnene, lær at vælge fra!"* står der mellem linjerne(?) – aldrig på dem. Skyldfølelse har ingen adressat, blot netværket holder tæt.

Skal jeg fraråde læsning af bogen? Nej, læs den og mærk efter om du gir den et skuldertræk, eller lader den provokere din retfærdighedssans.

Vil man bevare en rest af sin barnetro, bør man nok nøjes med Indledning s.9 – 12.

Klaus K. er modstander af skånekost – man vidste det – selvplagerisk gik jeg alligevel i gang. Hans sprog er godt og læsbart, stikords- og indholdsfortegnelsen fin og udførlig, og grafisk er der skabt overskuelighed ved farvetoning af eksempler og pointer.

Forfatteren vil have vi skal vide, at vi alle *netværker* (nyt verbum) og at det er lig med at arbejde sort. Han kan desværre dokumentere sin påstand.

Hvad er det, når den gode nabo bankdirektøren skåner Fru Jensen for bankrådgiverens sinkende "professionalisme" og deraf følgende gebyrer plus kig over skulderen af forbivandrende ansatte og kunder, ved at ordne hendes *nedsparring* uden ventetid? I samme hug får han uden ord sagt en ekstra tak for utallige hvide bakker røde jordbær over hækken gennem somrene?

Ifølge bogen er selv det hvideste arbejde gråt, når man kigger efter.

Bevar humoren under læsningen. God fornøjelse.

KLAUS KJØLLER: Netværk på godt og ondt – Magtmisbrug for begyndere. 280 sider. 269 kr. Borgens Forlag

Bogmesse i Forum

Igen i år vil Modersmål-Selskabet være repræsenteret på bogmessen i Forum i København. Repræsentanter for bestyrelsen stiller op til samtaler om sproget og med gode tilbud på ældre årbøger, så kig forbi i perioden 12.-14. november.

Sprogligt grandbix

Modersmål-Selskabet protesterer mod at Danmarks Radio laver Dansk Melodi Grand Prix på engelsk

I august leverede Danmarks Radio det endelige knæfald for bestræbelserne på at gøre det europæiske melodi grand prix så enslydende som muligt. Fremover kan deltagerne i det danske grand prix indlevere deres konkurrencemelodier med engelsk tekst - og dermed forsvandt så den sidste mening med denne sangfestival, der oprindeligt skulle være en præsentation af de deltagende landes nationale særpræg, sprogligt som melodisk. Uskyldens første slør faldt som nusset stjernestøv, da brødrene Olsen vandt med "High on the Wings of Love"; Kom den fra Danmark, Malta, Bosnien eller Irland?

I anledning af DRs nye kriterier skriver Modersmål-Selskabets næstformand Kenn Hansen i en pressemeddelelse:

– Det er total idioti, at vi nu skal høre engelske sange i det danske melodi grand prix. Det er slemt nok, at DR i de seneste år har oversat vindersangen til engelsk, når den er gået videre til det europæiske melodi grand prix. Men når DR også i den danske konkurrence tillader tekster på fremmede sprog, underminerer tv-stationen totalt melodi grand prix' værdi som dynamo for den dansksprogede popmusik.

Og Kenn Hansen fortsætter: – musiklivet er en af de fronter, hvor det danske sprog for alvor har været trængt, men Selskabet har i de senere år med stor glæde set et stigende antal fremragende musikere have stor succes med danske tekster. I 2003 uddelte Selskabet Modersmål-Prisen til netop en af de fremmeste danske sangskrivere, Steffen Brandt fra TV-2. På den baggrund er det ekstra deprimerende, at DR nu angriber det dansksprogede musikliv ved at lave om på reglerne for Dansk Melodi Grand Prix.

Pressemeddelelsen, der blev flittigt citeret i dagspressen, slutter med en appel til DRs ledelse om at tage sin forpligtelse som dansk public service-station alvorligt og bakke entydigt op om det danske sprog i Dansk Melodi Grand Prix.

M. B.

Jubilæumsfest og prisoverrækkelse

Lørdag den 27. november kl. 15 – 17.30

Arrangementet finder sted i Landstingssalen på Christiansborg.

(Indgang C i Folketingsgården, til højre for hovedindgangen. Kom i god tid).

I anledning af Modersmål-Selskabets 25 års fødselsdag holder vi fest i forbindelse med overrækkelsen af Modersmål-Prisen til professor Erik Hansen.

Folketingets 1. næstformand, Svend Auken, vil overbringe en hilsen, skuespiller Jesper Klein holder festtale. Der vil også være optræden af andre kunstnere. Der vil være forfriskninger under arrangementet.

Det samlede program kan ses på Selskabets hjemmeside fra 1. november.

Medlemmer såvel som ikke-medlemmer er velkomne.

Øøøøh.dk

Siden 1. februar har man kunnet bruge alle danske bogstaver i internet-adresser. Her et godt halvt år senere er der ved at være en del hjemmesider med adresser som www.korsør.dk, www.æøøskøbing.dk eller www.modersmål.dk. Men på de fleste danske computere er browser-programmerne, som bruges til at se siderne, endnu ikke opdateret til at læse de danske bogstaver. Det gælder primært det absolut

mest udbredte program, Internet Explorer. I programmets næste officielle version vil den nye funktion sikkert være med, men indtil da kan man gå ind på hjemmesiden www.idnnow.com og hente en lille, gratis programstump, der på enkel vis gør det muligt at taste sig ind på blandt andet www.modersmål.dk.

Ud over æ, ø og å er det i øvrigt også blevet muligt at bruge tegnene ä, ö, ü og é i danske internet-adresser.